

Vlucht naar Duitsland

Alles voor niets. Walter Kempowski (Thomas Rap, Amsterdam 2020), 380 blz., € 22,90

Walter Kempowski (1929-2007) was een Duitse schrijver die vooral bekend geworden is door zijn serie *Das Echo-lot*. Dat is een serie boeken met verzamelde dagboekfragmenten uit de Tweede Wereldoorlog. *Alles voor niets* bestaat niet uit dagboekfragmenten, maar is een roman. Een prachtige roman, om dat maar meteen gezegd te hebben. Hoofdpersonen in het boek zijn de bewoners van het – fictieve – landgoed Georgenhof, in het fictieve Mitkau in het toenmalige Oost-Pruisen. Het is in het begin van het boek, dat speelt in de winter van 1945, nog rustig op het landgoed. Duitsland is in oorlog, maar er is nog hoop dat de Russen tegengehouden kunnen worden. Het landgoed behoort toe aan het echtpaar Von Globig, dat één zoon heeft: Peter. Die krijgt privés van dr. Wagner, een vrijgezel met sik, gouden bril en kenner van de klasiëken. Het huishouden, waartoe ook personeel hoort, wordt geleid door een vrouw die ‘Tantetje’ genoemd wordt.

Heel langzaam wordt duidelijk dat het voor de Duitstalige inwoners van het land weleens verkeerd kan aflopen. Eerst wordt de heer des huizes Von Globig als officier naar Italië gestuurd. Zijn wat wereldvreemde echtgenote laat zich overhalen tijdelijk een vluchteling te verbergen, waardoor ze in de gevangenis belandt. Dit op last van het fanatieke dorpshoofd, dat iedere zin en ontmoeting met ‘Heil Hitler’ begint. De Russen komen intussen steeds dichterbij. Steeds meer Duitse inwoners van Pruisen vluchten. Ook de bewoners van de Georgenhof beseffen na enige tijd dat ze het land moeten verlaten. Het Russisch leger

is te sterk en heeft weinig medelijden met de Duitsers. Omdat het over land steeds moeilijker is geworden Duitsland te bereiken, besluiten duizenden naar de kust te vluchten. Daar hopen ze een boot te vinden die hen naar Duitsland brengt.

Kempowski beschrijft, met al zijn kennis vanuit de dagboeken, de omstandigheden voorafgaand aan en de chaos tijdens die vlucht op een rustige, soms een beetje ironische manier. Misschien is het daardoor zo overtuigend. Overal is paniek, chaos, angst en geweld. Alleen Peter zal een boot bereiken. Of die hem naar Duitsland heeft gebracht, blijft de vraag.

Automatisch moet je bij lezing van *Alles voor niets* denken aan *In Krab-bengang* van Günter Grass uit 2002. Die beschrijft daarin de ramp met 9.000 vluchtelingen op het schip *Wilhelm Gustloff*, dat door de Russen tot zinken gebracht zal worden. In het vorig jaar verschenen boek van Krijn Thijs (red.), *Duitsland 1918-1991, Twintig vensters op een bewogen eeuw*, staan op pagina 70 twee illustraties. Eén is een foto waarop Oost-Pruisische families met hun hele hebben en houden over het bevroren Koerse Haf voor Koningsbergen de onbezette gebieden van het Duitse Rijk proberen te bereiken. De andere illustratie laat zien hoeveel mensen van Duitse afkomst in totaal na de oorlog uit Oost-Europa werden verdreven. Dat waren er twaalf miljoen, waarvan bijna twee miljoen uit Koningsber-

gen en omgeving, en bijna 300.000 uit Danzig. Grass legde een verband tussen het tot zinken brengen van de *Wilhelm Gustloff* en de opkomst van het neonazisme in het oosten van Duitsland. Of dat klopt, weet ik niet. Feit is in ieder geval dat de verenigingen van *Heimatvertriebenen*, met miljoenen leden, nog steeds invloedrijk zijn. De wonden zijn nog niet allemaal geheeld.

Wim Rongen

(Te) veelzijdig boek

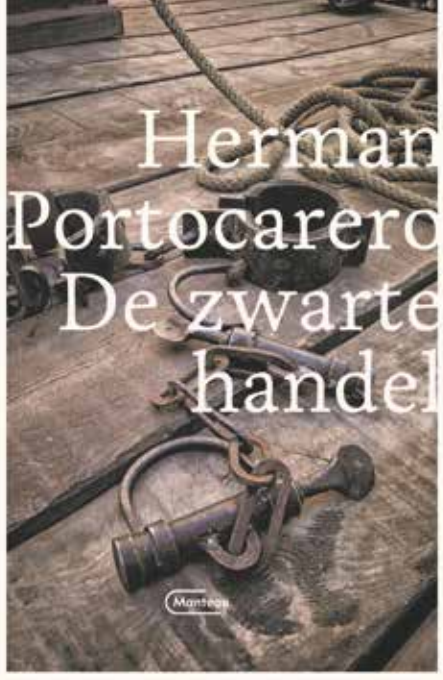
De zwarte handel.

Herman Portocarero (Manteau, Antwerpen 2021), 448 blz., € 27,50

Hoeverbind je Cuba, Obama, Cádiz, Napoleon, Marcus Garvey, Haïti, Atlanta, jazz, Toussaint, New Orleans, rap, New York en nog veel meer in één boek? Je laat romancier Herman Portocarero zijn memoires schrijven. De Belgische diplomaat en auteur – onder meer van *De eeuw die Beiroet heet* – werkte tussen 1979 en 2017 als diplomaat in Afrika, op de Caribische eilanden en in de Verenigde Staten.

In *De zwarte handel* zijn slavernij en vooral de gevolgen daarvan het thema. Een thema dat door de veelheid van onderwerpen niet goed uit de verf komt. Portocarero is een veelzijdig man. Hij schrijft romans, is tekenaar, scenarist, muzikkenner, jurist, adviseur, diplomaat, et cetera. Zijn interesses zijn breed. Waar hij ook komt, hij verdiept zich in de plaatselijke cultuur en heeft zo kijk op wat er werkelijk speelt in zijn standplaats. In het dankwoord bedankt hij Jan de Wijer ‘voor de geduldige stroomlijning van een breedvoerig manuscript’. Dat stroomlijnen had strakker gemogen. Een boek met als

doel om blanke academici hun oordeel om de slavernij 'als een voorbij en opgelost hoofdstuk van de geschiedenis te zien: hinderlijk misschien, maar niet langer relevant' (p. 196) te bestrijden, vereist een helderder opzet en duidelijker uitwerking. Niet dat Portocarero dit nergens doet. In het laatste hoofdstuk, na 380 bladzijden, trekt hij enkele conclusies: slavernij kwam op het einde van de achttiende eeuw 'terecht in allerlei politieke manipulaties: de hypocriete morele argumenten, het politieke gebruik als een wapen in concurrentie tussen koloniale machten, het ontwijken daarvan in het blanke grondwettelijke recht'. En waar het einde van de slavernij wel grondwettelijk werd gewaarborgd (in de VS in 1865) bleven economische en sociale aspecten ver achter. Dat kent vele uitingsvormen, zoals de oververtegenwoordiging van zwarte mensen in gevangenissen, segregatie, het zwarte matriarchaat (p. 384), achterblijvend Afrikaans bestuur (p. 385), het praten en niet tot actie komen als het over compensatie gaat (p. 395). Op de flaptekst zegt Portocarero het zo: 'De trans-Atlantische slavernij werd wel afgeschaft, maar raakte nooit geheeld. Voor veel nazaten van de slaven begint de historische afrekening nu pas.' *De zwarte handel* meandert tussen vele plaatsen, tikt een grote hoeveelheid onderwerpen aan, brengt de auteur in contact met interessante personen, haalt origineel bewijs uit de kast, maar het zijn toch vooral memoires, zij het met een boodschap.

Ger Jan Onrust ■

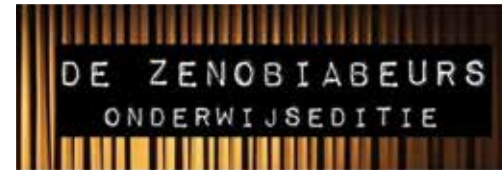
Zenobiabeurs

Stichting Zenobia biedt de Zenobiabeurs - Onderwijseditie ter waarde van 500 euro aan. De beurs is bedoeld

ter ondersteuning van een project om educatie over de oudheid in het primair en secundair onderwijs diverser en daarmee inclusiever te maken. Denk bijvoorbeeld aan een les(brief) of lessenserie, een (online) educatieve module, een podcast of vlog, een (mini)documentaire of een te publiceren didactisch artikel. We nodigen voor deze editie docenten, studenten en scholieren uit om een aanvraag te doen.

Aanvragen kunnen ingestuurd worden tot en met 17 oktober 2021.

Geïnteresseerd? Kijk voor meer informatie en het opstellen van de aanvraag op de site www.stichtingzenobia.nl/zenobiabeurs-onderwijseditie-2021.

Histocrypto

Deze afbeeldingen zijn cryptische aanwijzingen. Welke historische stad zoeken we? Stuur het antwoord voor 13 oktober naar redactie@vgnkleio.nl. Vergeet niet uw adres erbij te vermelden.

Het antwoord op de histocrypto in *Kleio 4* was: William of Ockham (ca. 1287-1347). De winnaar is Stan van Anholt uit Malden. Gefeliciteerd met de boekenbon van 20 euro!

